

Лев Гула

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
д-р юрид. наук, доц.
проф. кафедри кримінального права і процесу

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

© Лев Гула, 2018

У статті розглянуто комплексні судові експертизи, як метод встановлення доказів. З'ясовано поняття та зміст комплексних судових експертиз, які використовуються у судочинстві. Здійснено аналіз окремих нормативних актів, які встановляють правову основу організації з проведення комплексних експертних досліджень. Розглянуто основні форми здійснення комплексної експертизи в кримінальних провадженнях.

Ключові слова: судова експертиза; комплексна експертиза; спеціальні знання; інтеграція знань; ознаки експертиз; форми експертиз.

Лев Гула

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ КОМПЛЕКСНЫХ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ

В статье рассмотрены комплексные судебные экспертизы, как метод установления доказыв. Выяснено понятие и содержание комплексных судебных экспертиз, используемых в судопроизводстве. Осуществлен анализ отдельных нормативных актов которые установят правовую основу организации по проведению комплексных экспертных исследований. Рассмотрены основные формами осуществления комплексной экспертизы по уголовным производствам.

Ключевые слова: судебная экспертиза; комплексная экспертиза; специальные знания; интеграция знаний; признаки экспертиз; формы экспертиз.

Lev Hula

Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Criminal Law and Procedure,
Sc. D., Prof.

THEORETICAL BASIS OF COMPLETE JUDICIAL EXAMINATION

The article deals with complex judicial examinations, as a method of establishing evidence. The concept and content of complex forensic examinations which are used in legal proceedings are found out. The analysis of separate normative acts, which will establish the legal basis of the organization for conducting complex expert studies, is carried out. The main forms of complex examination in criminal proceedings are considered.

Key words: forensic examination; complex examination; expertise; integration of knowledge; signs of examination; forms of expertise.

Постановка проблеми. Проведення комплексних судово-експертних досліджень представляють складні форми інтеграції спеціальних знань із залученням відповідних спеціалістів. Враховуючи, що сьогодні вчиняються складні злочини, які носять форми професійності і організованості, а також намір України до європейських цінностей, що спонукає на реформування органів кримінальної юстиції та адаптації законодавства України до міжнародного права, є актуальним питання аналізу комплексної експертної діяльності з метою встановлення проблемних питань її проведення, які існують у сфері експертного забезпечення судочинства.

Мета статті – проаналізувати теоретико-правові основи проведення комплексних експертиз у судочинстві України та визначити основні форми їх проведення.

Аналіз дослідження проблеми. Вагомий внесок у розроблення наукових та правових положень комплексних судових експертних досліджень зробили такі вчені як: Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, Ю. Г. Корухова, Н. І. Клименко, Н. П. Майліс, А. А. Макарян, Н. Т. Малаховська, О. М. Моїсєєв, О. Р. Россинська, Т. Е. Сухова, Е. Б. Сімакова-Єфремян, О. Р. Шляхов.

Виклад основного матеріалу. Під час розслідування складних кримінальних проваджень у судово-експертній практиці ефективним визначається комплексний підхід до експертного дослідження речових доказів та інших інформативних джерел [1, с. 11], водночас висновок експерта належить до джерел доказів, однак не має наперед встановленої сили. Про це також підтверджує В. Г. Гончаренка, що експертні дослідження комплексного характеру набувають усе більшого значення, які забезпечують надійність висновків у кримінальних провадженнях та господарських спорах [2, с. 3–7]. Необхідно зазначити, що організація проведення комплексних експертиз регламентована законодавчими актами. Порядок їх проведення (загальні принципи) регулюється окремими положеннями процесуального законодавства. У різних сферах вітчизняного судочинства такі процесуальні норми різняться між собою. У кримінально-процесуальному законодавстві немає нормативної регламентації порядку їх визначення та проведення. Тільки передбачає можливість залучення кількох експертів та визначено в загальних рисах. Також у кримінальному процесуальному законодавстві немає критеріїв розмежування вказаних видів експертиз. На наше переконання, необхідність законодавчої регламентації комплексних експертиз є дуже важливою, оскільки така експертиза має свої предмет дослідження, які потребують застосовувати різні сфери знання, специфіку як за призначенням, так і за повноваженнями та відповідальністю експертів. Цивільне законодавство (стаття 149) визначає здійснення такої судової експертизи і зазначено, що вона здійснюється як правило не менше двох спеціалістами, що відносяться до різних галузей знань [3, с. 146]. Під час проведення комплексних судових експертиз здійснюється використання різних видів, родів і класів накопичених знань, використання нових методів природничих і технічних наук, які можуть допомогти у встановленні істини в процесі досудового розслідування складних кримінальних проваджень [4, с. 118], при вчиненні терористичних актів, дорожньо-транспортних пригод та ін.

За статистичними даними Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України у 2016 році працівниками Експертної служби МВС України виконано – 227195 судових експертиз та досліджено – 50664 об'єктів; за напрямком комплексної експертизи виконано 829 експертиз та досліджено – 4843 об'єктів, ці показники свідчать про стабільно високу кількість проведення комплексних видів експертиз [5, с. 3].

Необхідно зазначити, що швидке та постійне використання різних наук у сфері судочинства пов'язане передусім з удосконаленням підозрюваними механізму вчинення злочину, використання ними сучасних методів їх заховання злочину, що спонукає використання знань з різноманітних галузей науки та техніки, надає значущості вдосконалення проведення дослідження для встановлення істини у досудовому розслідуванні та судовому розгляді і дає підстави визначати комплексну експертизу як самостійний інститут захисту прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та інтересів держави загалом.

Проте все частіше під час розгляду цивільних, адміністративних та господарських справ, а також спорів, які виникають з цивільних, адміністративних та господарських правовідносин, з'являється необхідність дослідження доказів, у процесі котрого доцільно використовувати криміналістичні знання. Проведення такої діяльності здійснюється шляхом використання спеціальних досліджень на основі різних знань для надання відповідей на поставлені питання, використовуючи методи і способи сучасних експертних знань, як одного з ефективніших засобів визначення істини для предмету доказування кримінальному судочинстві [6, с. 145].

Окремі наукові дослідження підтверджують, що сучасні потреби слідчої та судової практики з питань широкого впровадження комплексності судової експертизи високого наукового рівня, являються практичною необхідністю у сфері кримінального, цивільного та адміністративного процесів [7, с. 233].

Комплексна експертиза – це експертне дослідження, яке здійснюють експерти різних спеціальностей, коли для досягнення мети необхідні різноманітні знання інших наук. При комісійній експертизі, кожний спеціаліст несе відповідальність за обґрунтованість висновків. За наявності експертом знань різних галузей науки він може проводитися сам дослідження [8, с. 258].

Відповідно до вимог Постанови пленуму Верховного суду України при розгляді питання щодо прийняття рішення проведення комплексної експертизи, при наявності первинних експертних висновків, суд вивчає і надає оцінку попередній експертизі з метою встановлення об'єктивності експертного дослідження і визначає підстави для проведення комплексної [9].

В обов'язковому порядку комплексна судова експертиза призначається за злочинами проти життя і здоров'я особи. Так за необхідності використання спеціальних знань у декількох підгалузях однієї науки, при вбивствах, тілесних ушкодженнях, звалтуваннях та ін. Наприклад, для встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень використовуються спеціальні знання в галузі терапії і травматології, а в межах комплексної судово-медичної експертизи, спеціалізація за якими здійснюється на професійному рівні і виключає взаємозамінність.

Основними формами здійснення комплексної експертизи в практиці є 1) експертне дослідження, яке здійснюється кількома експертами і підписується ними висновок про досягнення мети; 2) окреме дослідження кожного експерта загального предмету дослідження з визначенням проміжних висновків. У першому випадку судовий експерт, на основі інших спеціальних знань бере участь у формуванні загального висновку. У другому випадку експерт має володіти комплексними спеціальними знаннями з метою внесення своїх висновків у загальний акт дослідження. Інші експерти можуть складати за результатами проведених ними досліджень окремі акти або відповідні розділи основного акта. В цьому разі експерти, які підписують спільний акт, посилаються на результати проміжних досліджень, як на одну з підстав свого висновку. У практичній діяльності при вчиненні автотранспортних аварій призначаються комплексні експертизи, до яких входять медики, криміналісти, автотехніки тощо [6, с. 220].

Прикладом може бути таке: Київський райсуд Харкова у справі про ДТП 18 жовтня 2017 року на вулиці Сумській (вчиненого Зайцевою), де на місці загинули п'ятеро людей і ще одна постраждала померла в лікарні, була призначена комплексна експертиза для встановлення причин трагедії, до якої входили експерти-медики, криміналісти та автотехніки. Експерт із транспортних досліджень заявив, що Lexus, яким керувала Зайцева, не міг загальмувати вчасно, оскільки рухався зі швидкістю в межах 120 кілометрів за годину. Доведено, що зіткнення з автомобілем другого обвинуваченого Дронова можна було уникнути, якби автомобіль Зайцевої рухався зі швидкістю до 100 кілометрів за годину. Криміналісти визначили основні сліди після зіткнення автомобілів, а медики констатували заступлення смертей та тілесних пошкоджень нанесені потерпілим під час наїзду автомобілем [10, с. 2].

До основних ознак комплексних судових експертиз необхідно зарахувати таке: один об'єкт дослідження всіма залученими експертами; різні методи дослідження зазначеного об'єкта; наявність різних компетенцій взаємодіючих експертів і розподіл функцій; схожість систем інформаційних одиниць, які надають загальне взаєморозуміння, контролю та оцінки; наявність єдиного формулювання на підставі інтеграції отриманих різнорідних даних шляхом їх спільної оцінки всіма експертами [11, с. 92–96].

Необхідно погодитись із Е. Б. Сімаковою-Єфремян, що сьогодні для проведення комплексних експертиз є недостатність розроблених методик. Відповідно до визначених та зареєстрованих Міністерством юстиції України то бачимо, що в електронній базі методик нараховується близько шістнадцяти. Водночас у Харкові (НДІСЕ) розроблено понад 48 методик із проведення зазначених експертиз. Надалі дослідниця доводить, що існує велика проблема з методичного забезпечення комплексних експертиз, з іншого боку на основі розроблених методик необхідно внести зміни та доповнення до законодавчих актів [12, с. 226].

За окремими дослідженнями підтверджено, що нагального вирішення проблеми являється створення методики призначення та проведення міжвідомчих комплексних судових експертиз. Не вирішено правове забезпечення щодо встановлення критеріїв вибору провідної експертної установи різних відомств; не визначені правила проведення експертизи різними експертами у складі комісії; не визначено термінів з проведення комплексних міжвідомчих експертиз; не визначені критерії призначення голови міжвідомчої комплексної експертизи; не визначені основні приводи та підстави щодо заявлення клопотання з боку провідної експертної установи та ін. Також у правовому аспекті не врегульовано питання щодо встановлення критеріїв наукової обґрунтованості об'єктивних оцінок висновків комісійних експертиз [3, с. 153].

З наведеного необхідно зазначити, що вимоги сучасної слідчої та судової практики вимагають від проведення комплексної експертизи впровадження та використання у дослідженні розроблених сучасних науково-технічних досягнень, на основі розвитку суміжних наук. Основною проблемою являється розроблення методики створення та проведення нових комплексних галузевих та міжвідомчих судових експертиз на високому науковому рівнях.

Висновок. У дослідженні доведено, що основні засади з організації здійснення комплексних судових експертиз, не залежно від області судочинства, проводяться однаково. Основним об'єднувальним елементом з проведення комплексної судової експертизи є наявність спільного предмета дослідження для різних галузей знань, дослідження якого здійснюється на основі загальних методів та правил, що регламентують таке дослідження, а результати кожного експерта відображені у спільному висновку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімакова-Єфремян Е. Б. Теорія і методологія комплексної експертизи контактної слідчої взаємодії об'єктів: монографія. Х.: ВКФ «Грифон», 2004. 176 с.
2. Гончаренко В. И. Гносеологические и процессуальные вопросы комплексных исследований в свете теории судебных доказательств. *Криминалистика и судебная экспертиза*. К.: Вища школа, 1987. Вып. 35. С. 3–7.
3. Гора І. В. Комплексна судова експертиза в аспекті дослідження міжгалузевого інституту судових експертиз в судочинстві України. *Вісник Академії адвокатури України*. Т. 11. № 3(31). 2014. С. 145–153.
4. Клименко Н. І. Інтеграційна функція експертології. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Право, 2006. Вип. 6. С. 117–124.
5. Статистика Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. URL: <https://dndekc.mvs.gov.ua/>.
6. Міжнародна поліцейська енциклопедія. 10 т. Відп. редактори: Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К.: Атіка, 2009. Т. 5. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. 1008 с.
7. Кузнецов О. Г. Судебная экспертиза: актуальные проблемы и перспективы развития в Республике Казахстан. Алмата: Глобус, 2008. 310 с.
8. Словник юридичних термінів: навчальний посібник / за ред. проф. В. Г. Гончаренка та З. В. Романовської. К.: Юстініан, 2013. 600 с.
9. Постанова пленум Верховного суду України № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30.05.97.
10. Експерт заявив, що Зайцева не могла загальмувати перед зіткненням: деталі смертельної ДТП. URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119.
11. Сітковська О. Д., Конишева Л. П., Коченов М. М. Нові напрямки судово-психологічної експертизи. Довідковий посібник. М.: ТОВ Видавництво «Юрлітінформ», 2000. 320 с.
12. Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблеми методичного забезпечення комплексних експертних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 13. С. 225–232.

REFERENCES

1. Simakova-Yefremian E. B. *Teoriia i metodolohiia kompleksnoi ekspertyzy kontaktno slidovoi vzaiemodii ob'ektiv* [Theory and methodology of complex examination of contact of trace interaction of objects] : monohrafiia. Kh.: VKF «Hryfon», 2004. 176 p.
2. Honcharenko V. Y. *Hnoseolohycheskye y protsessualnye voprosy kompleksnykh yssledovanyi v svete teoryi sudebnykh dokazatelstv* [Epistemological and procedural issues of complex research in the light of the theory of judicial evidence]. Krymynalystyka y sudebnaia ekspertyza. K. : Vyshcha shkola, 1987. Vyp. 35. P. 3–7.
3. Hora I. V. *Kompleksna sudova ekspertyza v aspekti doslidzhennia mizhhaluzevoho instytutu sudovykh ekspertyz v sudochynstvi Ukrainy* [Comprehensive legal expertise in the aspect of the investigation of the inter-branch institute of forensic examinations in the legal process of Ukraine]. Visnyk Akademii advokatury Ukrainy. T. 11. No. 3(31) 2014. P. 145–153.
4. Klymenko N. I. *Intehratsiina funktsiia ekspertolohii* [Integration function of expert analysis]. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. Kharkiv: Pravo, 2006. Vyp. 6. P. 117–124.
5. *Statystyka Derzhavnoho naukovy-doslidnoho ekspertno-kryminalistychnoho tsentru MVS Ukrainy* [Statistics of the State Scientific-Research Experimental Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. URL: <https://dndec.mvs.gov.ua/>.
6. *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia* [International Police Encyclopedia] 10 t. Vid. redaktory: Ye. M. Moisieiev, V. Ia. Tatsii, Yu. S. Shemshuchenko. K.: Atika, 2009. T 5. Kryminalno-protseualna ta kryminalistychna diialnist politseiskykh orhanizatsii. 1008 p.
7. Kuznetsov O. H. *Sudebnaia ekspertyza: aktualne problemy y perspektyvy rozvytyia v Respublyke Kazakhstan*. [Forensic examination: actual problems and prospects of development in the Republic of Kazakhstan]. Almaata: Hlobus, 2008. 310 p.
8. *Slovnnyk yurydychnykh terminiv* [Glossary of legal terms]. Nachalniy posibnyk. Za red.. prof. V. H. Honcharenka ta Z. V. Romanovskoi. K.: Yustinian, 2013. 600 p.
9. *Postanova plenum Verkhovnoho sudu Ukrainy No. 8 «Pro sudovu ekspertyzu v kryminalnykh i tsyvilnykh spravakh»* [Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine No. 8 "On Forensic Examination in Criminal and Civil Cases"] vid 30.05.97.
10. *Ekspert zaiavyv, shcho Zaitseva ne mohla zahalmuvaty pered zitknenniam: detali smertelnoi DTP*. [The expert said that Zaitseva could not stop before the collision: the details of a fatal accident]. URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119.
11. Sitkovska O. D. Konyshcheva L. P., Kochenov M. M. *Novi napriamky sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy* [New areas of Forensic Psychological Examination]. Dovidkovyi posibnyk. M.: TOV Vydavnytstvo «Iurlitinform», 2000. 320 p.
12. Simakova-Yevremian E. B. *Problemy metodychnoho zabezpechennia kompleksnykh ekspertnykh doslidzhen* [Problems of methodical support of complex expert research]. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. Vyp. 13. P. 225–232.

Дата надходження: 14.06.2018 р.